

**Комунальний заклад вищої освіти
«ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»**

21050 м. Вінниця, вул. Грушевського, 13, тел./факс 55-65-60,

E-mail: bil@mail.vinnica.ua

Відділ суспільно-гуманітарної освіти

тел. 55-65-84

Мацієнко І.М.,
завідувач відділу
суспільно-гуманітарної освіти

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних
предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти
у 2025/2026 навчальному році

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь

Курси соціального, емоційного та етичного спрямування
(Етика), «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства»,
«Духовність і мораль в житті людини та суспільства»)

Державний стандарт базової середньої освіти визначає для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (далі – СЗО) орієнтовний зміст і вимоги до результатів навчання – галузевих (предметних) і ключових компетентностей, а також наскрізних умінь.

Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти передбачає, що галузь СЗО реалізується через обов'язковий інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» у поєднанні з одним із навчальних курсів за вибором: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 5–6 класи». Оскільки галузь СЗО є цілісною як за змістом, так і за очікуваними результатами навчання, зазначені курси мають бути взаємоузгодженими та не дублювати один одного.

Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь у розрізі навчальних курсів за вибором у 5 класі представлена такими модельними навчальними програмами для закладів освіти:

«Етика. 5–6 класи» (авт. Ашортія Є. Д., Бакка Т. В., Желіба О. В., Козіна Л. Є., Мелешенко Т. В., Щупак І. Я.);

«Етика. 5–6 класи» (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Кришмарел В. Ю.);

«Вчимося жити разом. 5–6 класи» (авт. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л.);

«Культура добросусідства. 5–6 класи» (авт. Араджионі М. А.,

Козорог О. Г., Лебідь Н. К., Потапова В. І., Унгурян І. К.);

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 5–6 класи» (авт. Жуковський В. М., Сіданіч І. Л., Грищук Д. Г., Губеня І. І., Лахман Н. М.).

Предмет «Етика» для 5–6 класів є обов'язково-вибірковим предметом соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, що спрямований на формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, моральної культури і культури поведінки учня. За змістом етика це наука, яка вивчає відношення до себе, до інших людей і до всього світу і до всього, що в ньому є.

Курс етики є актуальним сьогодні не тільки через зміни в ціннісних орієнтирах українського суспільства, а й загальне зростання ролі моралі в житті людства в інформаційному глобалізованому світу. Формування світогляду, формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці; виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівності є основною метою предмета «Етика». Вивчаючи цей предмет, здобувач освіти набуває найважливіших навичок для співжиття в родині, школі, суспільстві, відповідальності за свої вчинки, розуміння людських чеснот і усвідомлення совісті як внутрішнього правила моралі. Він опанує помірну самокритику, і навчитися відчувати власну провину за допущені помилки. Також буде прагнути підвищити людські якості та покращити комунікації з суспільством. Навчитися ставити цілі і досягати їх, дотримуватись усіх етичних норм спілкування. Також цей предмет допомагає вивчити традиції та цінності народу.

Предмет «Культура добросусідства» для 5–6 класів теж є предметом соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі, так само як предмет «Етика», «Вчимося жити разом» чи інші курси морального спрямування. Він спрямований на підтримку широкої соціальної інклюзії, міжкультурної і миротворчої освіти, розвиток освіти впродовж життя та демократизацію освітнього середовища в Україні. Цей предмет розроблявся для полегшення адаптації дітей до нових умов навчання і їхньої успішної інтеграції в нових колективах або громадах.

Навчання методики викладання «Культури добросусідства» можна пройти на базі обласного ЗППО або ж самостійно опрацювати асинхронний онлайн-курс «Як викладати «Культуру добросусідства» в базовій школі». Перед початком навчання варто попередньо ознайомитися з інструкцією на стартовій сторінці курсу. Зареєструватися й пройти безкоштовне навчання за онлайн-курсом можна за покликанням <https://kdukraine.com/courses/culture-of-good-neighborliness-in-basic-school/>.

Також на сайті www.kdukraine.com можна завантажити анімаційні ролики, що спеціально розроблені для викладання «Культури добросусідства», познайомитися з регіональним досвідом і напрацюваннями

педагогів, а також з відеозаписами майстер-класів від розробників та експертів курсу і вчителів-практиків, які відбулися під час всеукраїнських конференцій/робочих нарад з питань впровадження цього курсу.

Коефіцієнт корисної дії «Культури добросусідства» буде значно вищим, якщо окремі теми цього курсу додатково будуть опрацьовуватися під час годин спілкування або на ранкових зустрічах. Для цього додатково можна використовувати методичні розробки збірки «Культура добросусідства: Я. Ми. Країна» (<https://kdukraine.com/wp-content/uploads/2023/05/i-we-kraina-nova-2022.pdf>). Ця збірка також буде актуальною для тих педагогів, які мають на меті продовжувати працювати за предметом «Культура добросусідства» з підлітками і в 7-9-х класах, але у позаурочному форматі.

Для налагодження ефективної взаємодії з батьками в освітньому процесі класний керівник може скористатися відповідною програмою і методичними рекомендаціями «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства» <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/batkovski-zbori-po-novomu-aktualno-interaktivno-korisno/>.

Освітньою метою курсу морального спрямування «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» є розкриття змісту духовності і моралі, особливостей і цінностей духовної і моральної поведінки особистості в сім'ї, класі, громаді, державі, природі та формування відповідних компетентностей.

Авторами І.Л. Сіданіч, О.Г. Рогова, Є.А. Сурело розроблено методичний посібник для вчителя який містить всі розробки уроків та мультимедійні презентації для полегшення підготовки до уроків. Методичні матеріали: навчальна програма, календарно-тематичне планування, орієнтовні конспекти уроків, мультимедійні презентації, критерії оцінювання та ін. розміщено на сайті підтримки <https://www.surelo.com.ua>.

Перелік програм курсів за вибором розміщено за посиланням: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?gid=792878251#gid=792878251>.

Відповідно до Типової освітньої програми для 5 -9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН №1120-24 від 09.08.2024) , навчальне навантаження на тиждень для вивчення зазначених предметів передбачає 0,5 годин. Викладання щотижня упродовж одного семестру предметів, навчальне навантаження на тиждень для яких передбачає 0,5 годин на тиждень, бажано здійснити за один семестр.

Крім того педагогічна рада може прийняти рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями, збільшивши кількість годин на вивчення вищезазначених курсів, а заклад освіти має затвердити освітню програму

Курси духовно-морального спрямування є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не є вченням віри, не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної

конфесії. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві. Вивчення зазначених курсів в закладах загальної середньої освіти є можливим лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. Відповідно до українського законодавства викладати такі курси можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти можливе за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому просимо враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування рекомендовано викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Підприємництво і фінансова грамотність

«Підприємництво і фінансова грамотність» (8-9 клас) впроваджується як обов'язковий предмет у всіх закладах загальної середньої освіти з 2025/2026 навчального року.

Предмет «Підприємництво і фінансова грамотність» представлений такими модельними навчальними програмами для закладів загальної середньої освіти:

«Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кузнєцова А. Я., Довгань А. І., Часнікова О. В., Шніцер О. П., Тригуб О. В., Гірченко Т. Д., Шабанова О. В., Харченко А. М., Нагайчук Н. Г.)

<https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/pidpryyemn-finans-hram-8-9-kl-kuznyetsova-ta-in-30-12-2024.pdf>;

«Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Панченко С. Ю.) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.>

[prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/pidpryyemn-finans-hramotn-8-9-kl-panchenko-30-12-2024.pdf](https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.59.klas/Sotsial.ta.zdorovyazberezh.osv.haluz.2023/30.11.2023/Pidpryyemn.finans.hram.8-9.kl.Bespalko.ta.in.30.11.2023-2.pdf);

«Підприємництво та фінансова грамотність 8-9 кл.» для закладів загальної середньої освіти (авт. Беспалко та ін.) <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.59.klas/Sotsial.ta.zdorovyazberezh.osv.haluz.2023/30.11.2023/Pidpryyemn.finans.hram.8-9.kl.Bespalko.ta.in.30.11.2023-2.pdf>;

«Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Буяк Р. Р., Гнатишин О. М., Сухінська В. О., Сливка Є. М.) <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/27.08.2024/02/pidpryyemnytstvo-i-finansova-hramotnist-8-9-kl-buyak-ta-in-27082024.pdf>

Для підвищення рівня фінансової грамотності для вчителів, що викладають фінансову грамотність можуть стати в нагоді «Талан» — безкоштовна онлайн-платформа від Нацбанку України ([Талан — фінансова грамотність для вчителів і учнів](#)) та сайти видавництв, які супроводжують кожную модельну програму з підприємництва та фінансової грамотності.

Слід зазначити, що у цьому навчальному році викладання предмету «Підприємництво і фінансова грамотність» розпочнеться зі знайомства учнівства з фінансовою грамотністю за всіма модельними програмами. Курс «Підприємництво і фінансова грамотність» у 8 класі передбачає 0,5 годин на тиждень. Рекомендовано здійснити його викладання за один семестр. При наявності резервних годин, навчальний заклад може збільшити кількість годин на викладання фінансової грамотності. В такому разі вчитель/вчителька складають навчальну програму на основі обраної модельної програми з урахуванням збільшення годин. Кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми визначаються вчителем/вчителькою самостійно. При цьому рекомендуємо більше годин відводити на практичні роботи.

Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Вона покликана сприяти:

- підвищенню фінансової обізнаності населення;
- зростанню впевненості громадян під час ухвалення фінансових рішень;
- формуванню раціональної фінансової поведінки.

Ознайомитися з повним текстом стратегії можна за посиланням: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/nbu-strategy-fingramotnosti-2030-compressed.pdf>.

Затвердження Стратегії допоможе об'єднати зусилля багатьох сторін і забезпечить масштабування заходів із підвищення фінансової обізнаності для різних цільових груп.

Її реалізацію здійснюватимуть за п'ятьма напрямками:

- 1) якісна базова фінансова освіта – заходи з підвищення фінансової грамотності для дошкільнят, школярів і студентів. Зокрема, створення навчальних ресурсів, модернізація навчальних програм і впровадження нового обов'язкового курсу “Підприємництво і фінансова грамотність” з 2025 року у 8 класах та з 2026 року у 9 класах у всіх школах України;
- 2) відповідальне фінансове життя – підвищення фінансової грамотності дорослого населення через навчальні ресурси;
- 3) фінансово обізнані підприємці – комплексний підхід, який, зокрема, передбачатиме створення рамки фінансових компетентностей підприємців і проведення освітніх заходів для підприємців-початківців та представників малого бізнесу;
- 4) просунута цифрова фінансова грамотність – створення навчальних матеріалів про цифрові фінансові послуги, платіжну безпеку й захист від кіберзлочинності;
- 5) сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності – налагодження співпраці як усередині України, так і з представниками міжнародних організацій та інших країн.

Міністерством освіти і науки України затверджено **Рамку фінансових компетентностей** дітей та молоді України віком від 5 до 18 років (Наказ МОН України від 17.01.2024 № 51) (<https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/doshkilna/2024/07/18/Ramka.fin.kompetentnostey.ditey.ta.molodi.Ukrayiny-18.07.2024.pdf>)

Рамка — це документ, у якому описано ключові фінансові компетентності дітей і молоді України віком від 5 до 18 років. Ідеться, зокрема, про набір знань, умінь, навичок і особливостей ставлення до питань у сфері управління особистими фінансами та споживання фінансових послуг. Ці знання й уміння є основою для ухвалення відповідальних фінансових рішень, забезпечення та поліпшення власного добробуту.

Мета підготовки Рамки — сприяти спільному розумінню фінансових компетентностей для дітей і молоді серед державних органів влади, закладів освіти, приватних організацій та громадян, які популяризують навчання з фінансової грамотності.

Для розроблення Рамки за основу взято модель фінансових компетентностей для молоді OECD/INFE Core Competencies Framework on financial literacy for Youth, створену Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яку доповнено й адаптовано до контексту України, а також Рамку фінансових компетентностей дорослого населення України, державні стандарти для відповідних рівнів освіти.

Загалом у Рамці описано приблизно 900 фінансових компетентностей, які мають опанувати учні до моменту закінчення дошкільної, початкової (4-й клас), базової середньої (9-й клас) і профільної середньої освіти (12-й клас).

Отже, викладання фінансової грамотності у ЗЗСО є надзвичайно актуальною справою сьогодні. Фінансова освіта дітей та молоді України — це інвестиція в наших дітей для їхнього добробуту та країни загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/> (дата звернення: 20.06.2025).
2. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти «Електронна бібліотека». URL: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shkl-na-bloteka/osnovispozhivchikh-znan-obiramo-kulturu-zdorovogo-spoysivannya-posbnik-ser-shkl-nabloteka-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti> (дата звернення: 19.08.2025).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 16.08.2024).
4. Модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/navchalna-programa-8-9-kl-nbu-finansova-gramotnist-gruden-2023.pdf> (дата звернення: 19.08.2025).
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL: <http://surl.li/csinr> (дата звернення: 15.08.2025).
6. Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України (<https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/doshkilna/2024/07/18/Ramka.fin.kompetentnostey.ditey.ta.molodi.Ukrayiny-18.07.2024.pdf>). (дата звернення: 19.08.2025).
7. Центр фінансових знань «Талан». URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist#navchalni-programy> (дата звернення: 19.08.2025).
8. Лист МОН від 13.08.2025 р. №1/16828-25 "Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році" : <https://mon.gov.ua/npa/pro-instruktyvno-metodychni-rekomendatsii-shchodo-vykkladannia-navchalnykh-predmetiv-intehrovanykh-kursiv-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-20252026-navchalnomu-rotsi> (дата звернення: 19.08.2025).